

Fra feltanalyse-workshoppen på Socialvidenskab (RUC)

Anders Mathiesen

Præsentationer af to specialer fra *Feltanalyse-workshoppen* på Socialvidenskab, RUC, der kan læses som hhv. bidrag – før den igangværende folkeskolereform - til diskussionen om bestræbelserne på at begrænse udgifterne til specialundervisning i folkeskolen og til 'børn med særlige behov', der (kan) henvises til særlige specialpædagogiske institutioner, og som forklaring på - synliggørelse af – hvordan strukturreformens omorganisering af de arbejdsmarkedspolitiske / beskæftigelsespolitiske institutioner og de ændrede ledelses- og reguleringsformer (*New Public Management*) har påvirket socialrådgivernes daglige arbejdsbetingelser i de kommunale jobcentre. Om *Feltanalyseworkshoppen* på RUC, se nærmere i Nyhedsbrevet # 47, *Praktiske Grunde* nr 1, 2012: <http://praktiskegrunde.dk/pg1-2012.html>.

Sofie Hur Jørgensen: De usynlige klassekammerater?

En analyse af forældres forskellige betydninger for folkeskolen – mellem fællesskab og faglighed (RUC, Socialvidenskab, forår 2011)

Det foreliggende speciale præsenteres som en historiserende feltanalyse af 'forældres betydning som aktører i folkeskolefeltet'. Sofie Hur Jørgensen (SHJ) har sat sig for at undersøge, hvordan forskellige forældregrupper forstår folkeskolens rolle i relation til inklusion af børn med særlige behov, og hvordan deres stillingtagen i praksis påvirker skolens funktionsmåde aktuelt, og hvad det kan komme til at betyde for folkeskoleinstitutionens udvikling (s2).

Indledende redegøres for det anvendte teoretiske synspunkt: en Bourdieu-inspireret sociologisk refleksiv feltanalytisk tilgang. SHJ præsenterer ganske

overbevisende og anskueliggørende de centrale begreber felt, kapital og habitus. Begreberne relateres til specialets problemfelt, ligesom hun kort redegør for Bourdieus teori om, hvordan uddannelserne bidrager til at reproducere de sociale forskelle / den sociale ulighed i moderne samfund (s12). Specielt kan det fremhæves, at SHJ meget anskueligt forklarer, hvordan hun med Bourdieus feltteori netop kan forklare, at forældrenes socialt og historisk skabte forestillinger om og forventninger til skolen kan blive afgørende for de 'aktuelle strukturelle kampe mellem øget fokus på kundskabsfaglighed og inklusion af børn med særlige behov' (s4, 8, 13 og 80).

SHJ redegør udførligt og meget præcist for nogle metodiske refleksioner omkring afgrænsningen af specialets analyser. De er afgrænset til at undersøge, hvordan forældre til børn i 'almenområdet' / folkeskolens normalklasser forholder sig til folkeskolens praksis og at se specifikt på, hvad inklusion af flere børn med særlige behov betyder for de forskellige forældre kategorier i denne gruppe (s21), hvor belysningen af diversiteten i forældreholdninger har været mere tungtvejende end muligheden for at sammenligne forskellige skolers forskellige praksisformer (s19). Det er 'normalklasse'-forældrenes stillingtagen til øget inklusion, der er specialets omdrejningspunkt. Som optakt til de empiriske analyser redegør SHJ omhyggeligt for, hvordan den historiserende feltanalyse (kap. 3) spiller sammen med praksisanalysen (kap. 4) af forældrenes 'forventninger' til folkeskolen og deres 'stillingtagen' i praksis til øget inklusion (23f). Tilsammen bruges disse analyser til at konstruere de modstridende positioner i skolefeltet / det skolepolitiske felt.

Analyserne i kap. 3 viser, hvordan de forskellige skolepolitiske positioner i folkeskolefeltet er produkter af kampe over tid, og hvordan også 'forældreholdninger' påvirkes og produceres af såvel feltets symbolske kampe som ændringer i folkeskolens indretning og regulering over tid. For hver af de tre perioder (1960'erne og 70'erne; 1980'erne og 90'erne; 00'årene) redegøres for (1) de skolepolitiske kampe, (2) udviklingen inden for specialpædagogiske foranstaltninger i og uden for folkeskolen og (3) udviklingen i forældrenes 'forventninger' til skolen. Forældrenes 'holdninger til folkeskolen' er her alene belyst på grundlag af "meningsmålinger". Disse analyser viser, hvordan styrkeforholdet mellem de modstridende -skolepolitiske positioner er skiftet fra efterkrigstid-

dens enhedsskoleprojekt og lighedsorienteret pædagogik til individualisering, ansvar for egen læring og eliteorienteret kundskabsfaglighed nu i 00'årene. I samme periode er der udviklet og institutionaliseret specialpædagogiske foranstaltninger inden for og uden for folkeskolens 'almene undervisning'. Med regeringens beslutning (2010) om 'at udskille færre børn til den dyre specialundervisning' (s54) bliver forældrenes dilemma mellem 'øget kundskabsfaglighed' og 'inklusion af flere børn med særlige behov' klart skærpet. Endelig viser analyserne i kap.3 at forældrene efter en længere årrække med nedskæringer og aktuelt afskedigelser af lærere sammen med øget fokus på børnenes individuelle skoleresultater i stigende grad har udviklet en markedsorienteret relation til skolen. Forældrene handler i stigende grad som "forbrugere" på et uddannelsesmarked (s50): de kan fravælge børn med særlige behov, og de kan tilvælge privatskoler – voucherprincippet i praksis (Mathiesen 2000: 202). Sammenholdt med forældrenes traditionelle og fornyede tilslutning til kundskabsfaglige 'læringsmål' og 'målbare testresultater' skærper denne 'forbrugerorientering' forældrenes dilemma i de aktuelle inklusionskampe (fx s67, 74 og 80).

Indledende i kap. 4 henleder SHJ's analyser af et par samtaler med to folkeskoleledere opmærksomheden på, hvordan forældrenes måder at forstå og forholde sig til øget inklusion af børn med særlige behov kan få afgørende konsekvenser for folkeskoleinstitutionens udvikling. De 'stærke' forældre modsætter sig øget inklusion eller de flytter deres børn til mindre problemfyldte privatskoler: "... Så bliver folkeskolerne B-skoler og privatskolerne bliver A-skoler, det er der ingen tvivl om" (s54). Selv om forældre ikke synes at have nævneværdig indflydelse på skolens praksis i dagligdagen, så ønsker SHJ på denne måde at henlede opmærksomheden på *forældrenes betydning som aktører i folkeskolefeltet* (problemformuleringen s.4). Praksisanalysen i kap. 4 er baseret på interview med fire forældrepar fra fire forskellige folkeskoler. Hun har afgrænset sine interview til forældre med børn i folkeskolens 'normal-klasser', og hun karakteriserer dem alle som 'ressourcestærke' forældre. Det er forældrenes måde at forholde sig til de aktuelle ændringer i de institutionelle betingelser for skolefeltet, der er afhandlingens analyseobjekt.

I afs. 4.1 analyseres forældrenes måder at forstå og forholde sig til 'reguleringsprincipperne' for folkeskolens undervisning (forældre som "brugere", test, læringsmål, disciplin, krav om lektiehjælp fra forældre). I afs. 4.2 analyseres forældrenes måder at forstå og forholde sig til 'inklusion' (børnenes forskellige forudsætninger, problemer med forældreforudsætninger, inklusionens grænser i relation til de 'udsatte børn og i relation til 'normalklassen'). I afs. 4.3 redegøres for forældrenes "illusio", dvs. hvordan de forskellige

forældregrupper må at forstå folkeskolens rolle i relation til inklusion af børn med særlige behov indgår i skolefeltets kampe om 'definitionen' af folkeskolens hovedopgave – og 'barnets tarv'. Forældrenes "illusio" er på én gang et resultat af skolefeltets kampe og samtidig en afgørende forudsætning for den aktuelle udvikling med øget opdeling af den grundlæggende skoleundervisning. Fælles for de tre afsnit er, at SHJ kan fremanalysere 'nogle modstridende positioner' mellem de interviewede forældres forestillinger om, hvad der er "barnets tarv" (fx mellem social praksisfælleskab og individualiseret eliteorienteret kundskabsfaglighed), men i praksis afviser de alle øget inklusion.

I afhandlingens afslutning (kap. 5) giver Sofie Hur Jørgensen en ret komprimeret redegørelse for, hvad specialalets analyser viser om *forældrenes betydning som aktører i folkeskolefeltets aktuelle inklusionskampe*. Disse kampe er ikke kun en diskursiv kamp mellem forskellige sociale forældre kategorier. Alle de interviewede forældre tilslutter sig skolefeltets aktuelt dominerende 'kundskabsfaglige' position (s83), men de synes i stigende grad at være blevet disponeret for deres valg af 'de begrænsede mulighedsbetingelser for forældrene' efter mange års besparelser på folkeskolens almene undervisning og den massive politiske præmis – dvs. 'at folkeskolen ikke tilføres flere penge' til at klare en øget inklusion af børn med særlige behov. I praksis afviser de interviewede forældre øget inklusion, og de tilslutter sig de aktuelle politiske krav om 'målbare resultater'.

På denne måde får de 'ressourcestærke' forældres måde at forstå og forholde sig til øget inklusion afgørende konsekvenser for folkeskoleinstitutionens indretning og regulering fremover. De strukturelle kampe i skolefeltet drejer sig med andre ord om at skabe tilslutning til et politisk projekt. De aktuelle inklusionskampe er på én gang led i de politiske kampe om at ændre indretningen og reguleringen af skolefeltets institutioner, og samtidig er det aktuelle styrkeforhold (blandt forældrene) én af forudsætningerne for at det er lykkedes regeringen at skabe tilslutning til en opdeling i A- og B-skoler. På denne måde får forældrene betydning som aktører i folkeskolefeltet – som modspillere i forhold til den pædagogiske inklusionsvision.

Jeppe Hammer Larsen: Den lille elendighed

En analyse af socialrådgivernes arbejdsbetingelser med ikke-arbejdsmarkedsparate kon-tanthjælpsmodtagere i jobcentre (RUC, Socialvidenskab forår 2012)

Det foreliggende speciale udspringer af nogle års arbejds erfaringer som studentermedhjælper i Socialpædagogernes Landsforbund og overvejelser om, hvordan velfærdsstaten behandler sine mest udsatte borgere, 'de vilkår som netop de svageste grupper i kontanthjælpssystemet er underlagt'. Med inspiration fra det kollektive værk om "Verdens Elendighed" (Pierre Bourdieu m.fl. 1999) har Jeppe Hammer Larsen (JHL) valgt at fokusere på, hvordan arbejdsbetingelserne for socialrådgiverne i de kommunale jobcentre, der arbejder med de 'ikke-arbejds markedsparate kontanthjælpsmodtagere' er blevet, som de er. Socialrådgiverne er én af de centrale fagprofessioner, der varetager velfærdsarbejdet i relation til de mest udsatte grupper i samfundet (s6). Specialets analyser sætter fokus på VKO-regeringernes mange 'stramninger' af reglerne, der regulerer socialrådgivernes arbejde med de ikke-arbejds markedsparate kontanthjælpsmodtagere i de kommunale jobcentre – altså den statslige regulering af socialrådgiver-professionens arbejdsbetingelser

I kap 1.1 redegøres kort og præcist for den teoretiske og metodiske inspiration fra *La misère du monde* og Bourdieus feltanalytiske arbejds metode, der er karakteriseret ved en komparativ optik og baseret på en historiserende epistemologi. JHL forklarer i kap 1.2, at de teoretiske principper Bourdieu redegør for i "Paris-seminaret" (1988) og som var den 'teoretiske ramme' for arbejdet med "Verdens Elendighed" ligeledes udgør den teoretiske ramme for specialets analyser (s10) sammen med Bourdieus metodologiske redegørelse i "Understanding" (s11). Inspirationen fra Bourdieu gælder altså både *Misère*-projektets sociologiske refleksive *arbejds metode* og *fremstillings-formen* med redigerede mere sammenhængende uddrag fra feltanalytiske interview, der præsenteres i en ramme (jf. kap 2).

I kap 1.3 redegør JHL for, hvordan han har arbejdet med at 'producere' sine interviews – se hertil også kap 2.0, hvor der redegøres for hvordan de anvendes analytisk; og i kap 1.4 redegøres for registrantanalysemetoden, som JHL anvender til at 'vise, hvordan socialrådgivernes aktuelle arbejdsbetingelser (tilstanden i feltet) er et resultat af historiske kampe og politiske tovtrækkerier' (s12). Denne historisering, der primært er baseret på en systematisk gennemgang af socialrådgivernes fagblad "Socialrådgiveren", tjener til at synliggøre, hvordan bureaukratiet har fået stadig større indflydelse (magt) og på afgørende vis har ændret og begrænset socialrådgivernes handlemuligheder ift. deres klienter (s13 –jf. kap 3).

I kap 1.5 præciseres problemformuleringen, og JHL redegør kort for at specialet består af to dele: et øjebliksbillede af tilstanden i problemfeltet (kap 2) og en

historisering af de institutionelle betingelser / 'rammerne for' socialrådgivernes arbejde med ikke-arbejds markedsparate kontanthjælpsmodtagere i de kommunale jobcentre (kap 3).

De fire "Fortællinger fra praksis" i kap 2 er baseret på interview med fire socialrådgivere udvalgt med henblik på at få blik for 'forskelle i hvordan de arbejdede i praksis, og hvordan de opfattede deres nuværende arbejdsbetingelser': to fra en mindre (relativ fattig) kommune, én fra en velhavende kommune og én fra en stor kommune. Det var ud fra en antagelse om 'at socialrådgiver-arbejdet nødvendigvis påvirkes af mængden og tyngden af klienter, samt det økonomiske råderum de har til opgaven'. De to fra samme kommune havde 'forskellig arbejdsmæssig erfaring fra feltet' p.g.a. alder og ansættelsesvarighed (s11). Disse fortællinger synliggør aktuelle problemforståelser og forskellige professionsfaglige rationaler, der aktuelt markerer tilstanden i 'feltet for socialrådgivning af ikke-arbejds markedsparate kontanthjælpsmodtagere'; og de viser alle, hvordan det bureaukratiske felt i stigende grad dominerer i 'det lokale magtfelt'.

JHL sammenfatter meget overbevisende – i kap 2.5 – sine analyser af de dilemmaer og forhindringer socialrådgiverne oplever og bliver konfronteret med i hverdagen. Disse analyser kan bidrage til at sætte fokus på de bagvedliggende mekanismer og strukturer, som på afgørende vis er med til at konstituere feltet for socialrådgivning af ikke-arbejds markedsparate kontanthjælpsmodtagere i jobcentre: Anne henviser især til de institutionsstrukturelle ændringer; Ditte redegør for, hvad de bureaukratiske kontrolformer konkret betyder for socialrådgivernes arbejdsbetingelser; Jette har et skarpt blik for registrerings- og refusionssystemets afgørende begrænsning af tiden til egentlig socialt arbejde; Sidsel forklarer hvordan det går til, at jobcentre prioriterer hensynet til kommunens økonomi (jf. s45 note 26).

Den "Historiserende feltanalyse" i kap 3 er udformet som en socialhistorisk rekonstruktion af, hvordan problemfeltet løbende er blevet forandret siden 1998-socialreformen. JHL præsenterer her resultaterne af en registrantanalyse tematiseret ud fra de centrale problemstillinger, som de fire socialrådgivere gav udtryk for i praksisfortællingerne. Han forklarer indledningsvist, hvordan de redigerede fortællinger i kap 2 har bidraget til at strukturere 'registrantanalysen' (om de udvalgte 4 tematiske nedslagspunkter – se nedenfor og s47 note 27), og han påpeger at den socialhistoriske rekonstruktion af feltets udvikling fra slutningen af 90'erne til i dag tjener til at 'forklare' de problemer, som de interviewede socialrådgivere giver

udtryk for at have aktuelt. Denne historisering redegør for, hvorfor og hvordan de strukturelle rammer og reguleringsformer for socialrådgivernes arbejde med ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere er blevet, som beskrevet i de fire fortællinger.

I afs. 3.0 sætter JHL fokus på, at 'aktivlinjen' fra slutningen af 1990'erne bliver den dominerende arbejdsmarkedspolitiske dagsorden, og at beskæftigelsesrettet aktivering fortrænger 'socialt betonet aktivering' (opkvalificering og uddannelse). I afs. 3.1 redegøres for 'VK-regeringernes ændrede politiske principper' (2001 – "Flere i Arbejde") med fokus på de afgørende ændringer i de beskæftigelsespolitiske institutioners rammer og indhold. Redskaberne hedder nu virksomhedspraktik og løntilskud til de arbejdsmarkedsparete, og socialrådgivernes arbejde bliver i stigende grad reduceret til at kontrollere, overvåge og sanktionere deres klienter. I afs. 3.2 analyseres konsekvenserne af 'Strukturreformens ændrede institutionsstrukturer' (2007) med kommunale jobcentre, hvor beskæftigelsesindsatsen er underlagt central statslig økonomistyring og fælles mål- og resultatstyring, og hvor den statslige styring og kontrol af socialrådgivernes arbejde skærpes, som følge af stadig mere tidskrævende dokumentations- og registreringsskrav (New Public Management); og afsluttende redegøres i afs. 3.3 for "Den endelige kommunalisering af beskæftigelsespolitikken" (2009), der betød at kommunerne fik det fulde administrative ansvar for både de forsikrede arbejdsløse og de ikke-forsikrede arbejdsløse (kontanthjælpsmodtagerne). Men den efterfølgende omlægning af det statslige refusionssystem betød, at det ikke kan betale sig for kommunerne at 'aktivere' de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere (matchgruppe 2 og 3), og samtidig blev socialrådgiverne pålagt i langt højere grad at sanktionere de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere – på samme vilkår som "de velfungerende" (matchgruppe 1). Det gav sig hurtigt udslag i en massiv stigning i kommunernes anvendelse af sanktioner mod de "svageste" kontanthjælpsmodtagere (fx misbrugere og psykisk syge).

Tilsammen beskriver disse fire nedslagspunkter udviklingen af de ændrede institutionelle rammer for socialrådgivernes arbejde med de 'ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere i jobcentrene' over tid, og den forklarer den politiske baggrund for den konkrete udformning aktuelt af de betingelser, der har produceret de fire interviewede socialrådgiveres 'fortællinger'. Historiseringen anskueliggør konsekvenserne – effekterne – af ændringerne i de institutionelle betingelser for socialrådgivernes arbejde med de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere i de kommunale jobcentre. Konstruktionen af disse fire 'nedslagspunkter' og de in-

dledende 'rammer' vidner om metodisk og teoretisk overblik.

I "Konklusionen" (kap 4) sammenfatter JHL kort de modstridende positioner, der konstituerer feltet for socialrådgivernes arbejde med ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere. Analyserne af de fire interviewfortællinger og registrantaanalysen har objektiveret, at den socialfaglige helhedsorientering i stigende grad bliver fortrængt af det dominerende administrative økonomistyringsrationale. Det er de afgørende modstridende positioner i det specifikke felt 'for socialrådgivernes arbejde med ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere', og VK-regeringernes ændringer af de beskæftigelsespolitiske institutioners indretning og regulering – som et væsentligt led i Strukturreformen – har ændret 'styrkeforholdet mellem statens højre hænder og venstre hænder' (her repræsenteret ved socialrådgiverne i de kommunale jobcentre) (s79).